

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting

Kosten van levensonderhoud voor wezen

Nouschka Veerman, Jasja Bos, Guus Wieman

Kosten van levensonderhoud voor wezen

Auteurs

Nouschka Veerman

Jasja Bos

Guus Wieman

Nibud, augustus 2023

In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Inhoud

Voorwoord.....	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding onderzoek	6
1.2 Afbakening doelgroep	6
1.3 Onderzoeksvraag	6
1.4 Werkwijze	7
1.5 Leeswijzer.....	8
2. De kosten van (wees)kinderen	9
2.1 De minimale kosten van kinderen	9
2.1.1 Nibud methode van budgetteren	9
2.1.2 Voorwaarden aan de methode van budgetteren	9
2.1.3 Minimale kosten van een kind per leeftijdscategorie	10
2.1.4 Minimale kosten van een (wees)kind per gezinssituatie	13
3. Inkomsten in verband met een weeskind	15
3.1 Inkomsten en vergoedingen uit wettelijke regelingen.....	15
3.1.1 Wezenuitkering.....	15
3.1.2 Kinderbijslag	16
3.1.3 Kindgebonden budget.....	16
3.1.4 Kinderopvangtoeslag	17
3.1.5 Pleegvergoeding	17
3.1.6 Minimumloon en Participatiewet.....	18
3.2 Leeftijdsindelingen van wettelijke regelingen	18
3.3 Totaal minimuminkomen van huishoudens	19
4. Financiële situatie van huishoudens met weeskinderen	21
4.1 Een overzicht van inkomsten min uitgaven.....	21
4.2 Relatie commissie sociaal minimum (2023)	26
5. Conclusie	28
Bijlage 1 Toelichting minimum uitgaven	32
Bijlage 2 Minimum-voorbeeldbegrotingen	35
Bijlage 3 Tabellen.....	36

Voorwoord

Het Nibud (Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting) is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk. Ons doel is het voorkomen van geldproblemen. Naast het verzamelen, berekenen en bijhouden van basiscijfers, doet of initieert het Nibud ook onderzoek naar andere aspecten over omgaan met geld. Daarbij spelen gedragsaspecten een belangrijke rol. Daarmee kunnen we snel inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen.

Het Nibud is gespecialiseerd in het maken van de vertaalslag van de verzamelde data en kennis over de huishoudfinanciën in methodes, materialen en tools. Daarbij wordt voortdurend voeling gehouden met de actualiteit en de praktijk van alledag.

We gaan uit van drie niveaus van voorlichting en financiële educatie: direct voor consumenten (via onze websites, (social) media, interactieve tools, voorlichtingsmaterialen en hulpmiddelen en de helpdesk), via onderwijs/educatie door derden en door deskundigheidsbevordering van professionals. Als kenniscentrum vervult het Nibud ook een adviesrol naar derden.

Bij dit alles gaat het Nibud uit van een standaardmethode van begroten. Dit resulteert in een reeks voorbeeldbegrotingen met referentiecijfers die zijn gebaseerd op empirisch wetenschappelijk onderzoek. Het Nibud stelt de keuzevrijheid en de eigen verantwoordelijkheid van de huishoudens voorop.

Utrecht, augustus 2023

Samenvatting

Naar aanleiding van een kwalitatief onderzoek naar de doeltreffendheid en doelmatigheid van de wezenuitkering in 2022 heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) het Nibud gevraagd verder kwantitatief inzicht te geven in deze materie. Dit rapport is het resultaat van het onderzoek van het Nibud naar de kosten voor het levensonderhoud van wezen en de mate waarin de wezenuitkering toereikend is om deze kosten het hoofd te bieden.

Door gebruik te maken van de (minimum)voorbeeldbegrotingen van het Nibud is geanalyseerd welke kosten voor levensonderhoud er zijn voor wezen van 0 tot en met 21 jaar. Met deze methode worden aannames over huishoudens, zoals omvang, woonomstandigheden en behoeften, gekoppeld aan uitgavencijfers en prijsinformatie. Zo kunnen we een realistische weergave creëren van hun noodzakelijke gemiddelde (maandelijke) uitgaven. De minimumvoorbeeldbegrotingen die in deze rapportage zijn gebruikt zijn niet hetzelfde als de herijkte minimumvoorbeeldbegrotingen die gemaakt zijn ten behoeve van de commissie sociaal minimum. In plaats daarvan zijn de minimumvoorbeeldbegrotingen van januari 2023 gebruikt. Hoewel de analyse op basis van deze minimumvoorbeeldbegrotingen lichtelijk afwijkt van de analyse voor de commissie sociaal minimum zijn ze in de basis goed vergelijkbaar.

Dit onderzoek analyseert de mate waarin de wezenuitkering toereikend is om te voorzien in de kosten van het levensonderhoud van een wees (van 0 tot 21 jaar) en de mate waarin de wezenuitkering aansluit bij de kosten voor het levensonderhoud van kinderen van verschillende leeftijden.

In alle gevallen waarin een wees opgenomen wordt in een bestaand gezin is de wezenuitkering toereikend om te voorzien in de kosten van het levensonderhoud. Bij huishoudens die rond moeten komen van het beleidsmatige sociale minimum is er echter al sprake van een tekort op de huishoudbegroting voordat de wees opgenomen wordt in het gezin. In de meeste situaties vult de wezenuitkering niet alleen het tekort aan dat vergroot wordt door het opnemen van een weeskind, maar compenseert de wezen uitkering ook de al bestaande tekorten. De commissie sociaal minimum heeft deze slechte uitgangssituatie van huishoudens op bijstandsniveau al geadresseerd en pleit voor verhoging van het sociaal minimum. Daarbij is het noodzakelijk om op te merken dat de wezenuitkering niet automatisch als 'bijzonder inkomen' wordt aangemerkt en dat dit ongewenste consequenties kan hebben voor bijstandsuitkeringen en toeslagen. Het is dan ook belangrijk hier stappen in te nemen.

In het geval van zelfstandig wonende wezen kunnen wezen die volledig dagonderwijs volgen aanspraak maken op wezenuitkering. Voor deze (studerende) wees is de wezenuitkering toereikend én noodzakelijk. Zonder kunnen zij niet alle noodzakelijke uitgaven doen. Net als in het eerdere rapport merken we daarbij op dat jongeren niet klaar zijn met studeren op hun 21e: dit ligt gemiddeld hoger. We zien dan dat deze (voltijd) studerende wezen een groot maandelijks tekort hebben. Een verruiming van de leeftijdsgrenzen voor de studerende wees biedt dan een uitkomst. De zelfstandig wonende wezen in de bijstand of met een inkomen op het minimumloon kunnen daarentegen vanaf 18 jaar niet rondkomen. Dit wordt mede veroorzaakt doordat zij niet beschikken over een vangnet in de vorm van ouders én ook geen aanspraak kunnen maken op de wezenuitkering, een volwaardig minimumloon of bijstandsuitkering. Het Nibud raadt

daarom aan om de wezenuitkering ook beschikbaar te stellen voor wezen in de bijstand en wezen met een baan op het minimumloon tot 21 jaar.

In principe sluit de wezenuitkering goed aan bij de ontwikkeling van de kosten van het levensonderhoud van kinderen. Het Nibud ziet dat de kosten van een kind stijgen vanaf 4, 9 en 12 jaar waarna ze geleidelijk groeien tot tussen 12 en 18. De wezenuitkering kent 3 verschillende bedragen voor kinderen van 0 tot en met 9, van 10 tot en met 15 en van 16 tot en met 21. Om beter aan te sluiten bij de stijgingen in de kosten van het levensonderhoud van kinderen kan overwogen worden om een extra leeftijdsgrens te introduceren vanaf 9 jaar en de huidige leeftijdsgrens van 10 jaar op te schuiven naar 12 jaar.

Tot slot benadrukken we dat de minimumvoorbeeldbegrotingen van januari 2023 een optimistisch scenario weergeven vanwege de het energieplafond, de energietoeslag en de tijdelijke verhogingen van de zorgtoeslag en het kindgebonden budget. Bij aanhoudende hoge inflatie of het wegvallen van deze maatregelen kan de modelmatige realiteit van de minimumvoorbeeldbegrotingen veel negatiever uitpakken.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

In 2022 is in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) kwalitatief onderzoek gedaan naar de doeltreffendheid en doelmatigheid van de wezenuitkering¹. Een van de aanbevelingen uit dit onderzoek was om beter in kaart te brengen wat de dagelijkse kosten van wezen zijn per leeftijdscategorie. Deze aanbeveling is de aanleiding voor het ministerie van SZW het Nibud te vragen hier inzicht in te geven. In dit rapport wordt hier invulling aan gegeven.

1.2 Afbakening doelgroep

De Nederlandse definitie van een wees hangt samen met de bepalingen in de Algemene nabestaandenwet voor de wezenuitkering². Wezen zijn kinderen die beide ouders hebben verloren of waarvan de enige juridisch erkende ouder is komen te overlijden. In Nederland wonen ruim 1.500 jongeren die beide ouders hebben verloren³. Dit gaat over de leeftijdsgroep 0 tot 25 jaar. De regelingen voor wezen lopen echter tot verschillende leeftijden, bijvoorbeeld 16, 18 of 21 jaar. Zo hebben ruim duizend jongeren binnen de leeftijd 0 tot 21 jaar recht op de Nederlandse wezenuitkering (zie tabel 1).

Tabel 1. Aantal gerechtigden wezenuitkering in het eerste kwartaal van 2021. Bron: SVB, 2022.

Leeftijdscategorie	NL	EU	Niet-EU	Totaal
0-9	91	2	3	96
10-15	336	9	2	347
16-20	596 (4)	7	9	612

1.3 Onderzoeksvraag

Het verlies van een ouder is een van de meest ingrijpende gebeurtenissen die een kind kan meemaken. Het is van groot belang dat deze kinderen goed worden opgevangen. Als er financiële drempels zijn die dit in de weg staan, moeten die zoveel mogelijk worden weggenomen. De wezenuitkering is bedoeld om financiële ondersteuning te bieden aan deze kinderen na het overlijden van hun ouders. Om te beoordelen of de wezenuitkering toereikend is, kijken we in dit onderzoek naar de financiële situatie van huishoudens die een wees opvangen en naar de financiële situatie van zelfstandig wonende wezen.

Centrale vraag

De centrale vraag van het onderzoek luidt:

Wat zijn de kosten voor levensonderhoud van wezen in de leeftijd van 0 tot 21 jaar? En welke inkomstenbronnen zijn er voor het levensonderhoud van deze wezen?

Om deze vraag te beantwoorden kijken we naar de volgende deelvragen:

¹ Beleidsonderzoekers (2022). Doeltreffendheid van de wezenuitkering.

² Algemene nabestaandenwet Artikel 26, lid 1 t/m 3

³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/41/halfwezen-en-wezen-onder-jongeren-in-nederland-2000-2021>

- Wat zijn de dagelijkse kosten van levensonderhoud?
- Welke bronnen zijn er vanuit de inkomstenkant?
- Zijn de voor de wezenuitkering gehanteerde leeftijdscategorieën passend?

1.4 Werkwijze

De basis voor de beantwoording van de onderzoeksvragen vormen de minimumvoorbeeldbegrotingen die het Nibud jaarlijks opstelt.

Minimumvoorbeeldbegrotingen gaan uit van wat minimaal noodzakelijk is om mee te kunnen doen in de maatschappij.⁴ De methode van minimumvoorbeeldbegrotingen is een bewezen robuuste methode voor het berekenen van de minimale kosten van het levensonderhoud en om verschillende scenario's en life events door te rekenen zoals het in huis nemen van een weeskind.

Het is belangrijk aan te geven dat dit onderzoek uit gaat van de minimumvoorbeeldbegrotingen van januari 2023 en daarmee afwijken van de minimumvoorbeeldbegrotingen die in de tussentijd herijkt zijn voor de commissie sociaal minimum. Hoewel deze beide begrotingen in de basis veel gelijkenissen vertonen kunnen ze op bepaalde fronten van elkaar verschillen.⁵ Naast de minimumvoorbeeldbegrotingen heeft het Nibud inzicht in de verschillende inkomstenbronnen die mogelijk een rol spelen bij het bekostigen van de kosten van levensonderhoud van de wees.

Aan de hand van deze informatie brengen we in dit onderzoek voor een aantal voorbeeldsituaties de kosten voor levensonderhoud in relatie tot inkomsten in kaart. Dat doen we voor wezen die in een opvanggezin terechtkomen en voor zelfstandig wonende wezen. Deze woonsituaties gelden voor de meeste wezen, zo blijkt uit een vooranalyse van het CBS uit 2019. De meerderheid van de wezen wordt opgenomen in een opvang- of netwerkhuishouden 'als overig gezinslid'.⁶ Eén op de vijf weeskinderen woont zelfstandig. De andere wezen komen terecht in een institutioneel huishouden⁷, worden geadopteerd, maken deel uit van een paar of zijn inmiddels alleenstaande ouder (De BeleidsOnderzoekers, 2022). Ondanks dat we deze laatste specifieke situaties niet geheel doorrekenen, kan dit onderzoek wel een indicatie geven van de levenskosten van deze weeskinderen.

Voor de financiële situatie van het opvanggezin zijn zowel het inkomen als de huishoudsamenstelling van belang. Een paar met twee kinderen staat immers voor andere uitgaven dan een alleenstaande. En voor eenoudergezinnen gelden andere toeslagbedragen dan voor tweeoudergezinnen. Ook veranderingen in de uitgaven voor het gezin, die samenhangen met de komst van de wees, pakken verschillend uit voor verschillende huishoudens. Zo zal een alleenstaande te maken krijgen met extra lokale lasten en zal het schaalvoordeel voor voeding meer impact hebben op een alleenstaande

⁴ Zie o.a. Deeming, Christopher, en John H. Veit-Wilson, red. *Minimum Income Standards and Reference Budgets: International and Comparative Policy Perspectives*. Research in Comparative & Global Social Policy. Bristol, UK: Policy Press, 2020.

⁵ Zie Brakel, Marion van den, Kai Gidding, Ferdij Otten, Eveline Vandewal, Jasja Bos, Marcel Warnaar, Guus Wieman, e.a. 'Op weg naar een nieuwe armoedegrens'. Den Haag, Utrecht: CBS, Nibud, SCP, juni 2023.

⁶ Zie de BeleidsOnderzoekers (2022), tabel 2.2 op pag. 32. Van de 1.046 geschatte wezen in Nederland wordt ca. 73 procent 'als overig gezinslid' opgenomen binnen een pleeggezin of binnen hun netwerk. Dat is meestal (43 procent) een 'overig huishouden', vaak een paar (33 procent) of soms éénouderhuishouden (7 procent).

⁷ Eén of meer personen die samen een woonruimte bewonen en daar bedrijfsmatig worden voorzien in dagelijkse levensbehoeften

of paar zonder kinderen dan op een paar met twee kinderen. Vanuit die achtergrond bezien kijken we in dit onderzoek naar verschillende uitgangssituaties voor wat betreft huishoudsamenstelling, leeftijd van de wees en inkomensniveaus.

We houden rekening met de regelingen zoals die gelden voor 2023. Een aantal regelingen zijn per 1 januari 2023 sterk verhoogd, bijvoorbeeld de zorgtoeslag en het kindgebonden budget. Het is op het moment van schrijven nog onduidelijk of die verhoging volgend jaar geheel wordt voortgezet. Indien anders vermeld is gerekend met cijfers met als peildatum januari 2023.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we in op de kosten die de verzorging van een wees met zich meebrengt. In hoofdstuk 3 kijken we naar de inkomsten die hier tegenover staan. In hoofdstuk 4 confronteren we de kosten met de inkomsten en kijken we naar de financiële situatie van huishoudens die een wees opvangen. In hoofdstuk 5 staan de conclusies.

2. De kosten van (wees)kinderen

In dit hoofdstuk gaan we in op de uitgaven die samenhangen met de verzorging van een (wees)kind. Hierbij baseren we ons op de methode waarop het Nibud kijkt naar de uitgaven van huishoudens.

2.1 De minimale kosten van kinderen

Voor het bepalen van de minimale kosten die kinderen met zich meebrengen maken we gebruik van de Nibud methode van budgetteren.

2.1.1 Nibud methode van budgetteren

De noodzakelijke uitgaven vullen we in via een basispakket met daarbij een pakket voor sociale participatie. We stellen in feite voorbeeldbegrotingen op per huishoudsituatie.

Basispakket

Het basispakket bestaat uit uitgaven die voor elk huishouden niet of moeilijk vermijdbaar zijn. De begroting bestaat uit een pakket aan vrij goedkope artikelen (niet de allergeodkoopste) die algemeen verkrijgbaar zijn. We houden geen rekening met tweedehands artikelen.

Sociale participatie

Als voorbeeld heeft het Nibud in samenwerking met het Sociaal Cultureel Planbureau een pakket aan uitgaven voor sociale participatie opgesteld. Het gaat om uitgaven aan contributies en abonnementen, bezoek ontvangen en op bezoek gaan, vakantie/uitgaan en recreatief vervoer. Sociale participatie wordt door velen als noodzakelijk beschouwd en is in veel gemeenten op de een of andere manier onderdeel van het minimabeleid. We houden in dit onderzoek echter niet specifiek rekening met dat minimabeleid. De hoogte van de vergoedingen en de voorwaarden verschillen per gemeente.

In bijlage 1 staat een beknopte beschrijving van de uitgangspunten en de samenstelling van de pakketten.

2.1.2 Voorwaarden aan de methode van budgetteren

In de voorbeeldbegrotingen wordt gerekend met gemiddelde inkomsten per maand en met minimale bedragen aan uitgaven. Naast de cijfermatige kant moet daarom rekening worden gehouden met drie belangrijke voorwaarden om tot deze begrotingen te kunnen komen.

1. Zeer goed met geld kunnen omgaan

Verstandig omgaan met het beperkte inkomen is noodzakelijk. Alleen dan kan er voldoende geld opzij worden gezet om onregelmatige uitgaven te kunnen doen. Dat betekent dat huishoudens de kennis, kunde en motivatie moeten hebben om grip te houden op hun huishoudbudget.

2. Alle inkomensondersteuning aanvragen

Toeslagen en tegemoetkomingen beslaan vaak een groot deel van het totale inkomstenplaatje. Het is daarom voor huishoudens belangrijk om te weten op welke inkomensondersteuning men recht heeft en hoe en waar deze moet worden aangevraagd.

Het tijdig doorgeven van gegevens is hierbij belangrijk. En daarmee dus ook een actieve houding.

3. Geen grote persoonlijk onvermijdbare uitgaven hebben

Hoge persoonlijk onvermijdbare uitgaven zoals afbetalingen, zorgkosten of een hoge huur, kunnen het moeilijk of onmogelijk maken om een sluitende begroting op te stellen. Als de uitgaven niet omlaag gebracht kunnen worden, dan resteert er niks anders dan om te bezuinigen op overige uitgaven.

In het geval van de begrotingen met minimale uitgaven, zoals ze in dit rapport zijn opgesteld, ontstaat het gevaar dat er ook bezuinigd wordt op noodzakelijke uitgaven, zoals gezonde voeding of het reserveren voor vervanging van goederen (zoals de kapotte wasmachine). Dit kan er toe leiden dat er totaal geen reserves meer zijn om tegenslagen op te kunnen vangen, dat rekeningen niet meer betaald worden waardoor schulden ontstaan of dat gezondheidsbedreigende omstandigheden ontstaan.

Deze voorwaarden laten zien dat er veel wordt verwacht van huishoudens met een laag inkomen. In de praktijk kan lang niet altijd aan deze drie voorwaarden worden voldaan. En het zijn niet alleen financiële vaardigheden, maar ook andere vaardigheden die invloed hebben op de mate waarin iemand financieel redzaam is. Denk hierbij aan rekenvaardigheden, lees- en schrijfvaardigheden, digitale vaardigheden en de vaardigheid om hulp in te schakelen wanneer dat nodig is. En naast vaardigheden, zijn er ook andere factoren die van invloed zijn op het gedrag, zoals persoonlijkheidskenmerken, omgevingsfactoren en omstandigheden.

2.1.3 Minimale kosten van een kind per leeftijdscategorie

Het Nibud maakt voor de bepaling van de minimale uitgaven onderscheid in verschillende leeftijdscategorieën. Niet voor elke uitgavenpost is dit het geval. In figuur 1 staat dit schematisch weergegeven. Af te lezen valt bijvoorbeeld dat voor een fiets rekening wordt gehouden met een minimaal bedrag van € 4 per maand voor een kind van 4 t/m 6 jaar. Het gaat om de aanschafkosten van een kleine kinderfiets die worden afgeschreven over een periode van 3 jaar. Vervolgens is vanaf 7 jaar een grotere fiets nodig en vanaf 9 jaar weer. Vanaf 9 jaar wordt er naast aanschaf ook rekening gehouden met onderhoudskosten.

Uitgavenpost Leeftijd	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
elektriciteit en water									40														40
telefoon						0							5										10
basis zorgverzekering									0														141
aanvullend zorgverzekering									0														36
overige verzekeringen*									10														10
onderwijs**	0						10						43		56								152-233
kinderopvang	?						?											0					
contributies en abonnementen	0							13						19									19
fiets	0			4			6						10										10
ov	0						6							9									9
overig vervoer	0						3							14									14
kleding***						36								59									59
inboedel						9								13									13
eigen risico zorgverzekering									0														16
vrijetijdsuitgaven									19														19
voeding***		89				125					201				231								231
persoonlijke verzorging							14								22								22

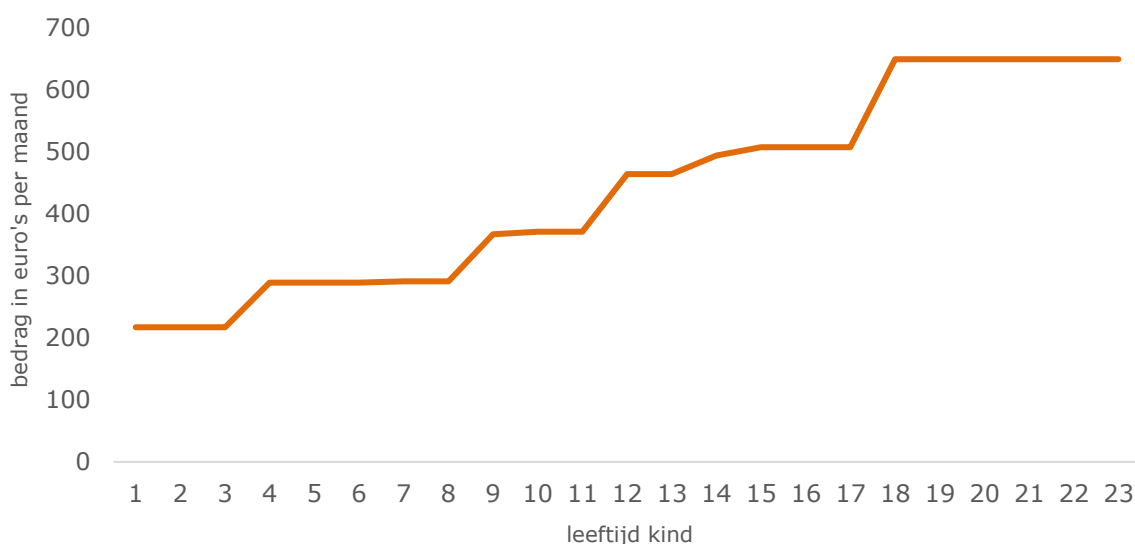
* afhankelijk van huishoudtype
 ** afhankelijk van opleidingsniveau, voortgezet onderwijs onderbouw € 43 tot € 68, bovenbouw € 56 tot € 68
 *** mede afhankelijk van schaalvoordelen

Figuur 1: Hoogte minimale uitgaven (wees)kind naar leeftijd (€ per maand) bedragen januari 2023

De hoogste kosten hangen samen met voeding. De voedingskosten zijn gebaseerd op de Richtlijnen gezonde voeding, op basis waarvan het Voedingscentrum een dieet heeft samengesteld met gezonde voeding. Daarin wordt onderscheid gemaakt naar geslacht en verschillende leeftijdscategorieën. Iedereen is verschillend en overgangen zullen in werkelijkheid geleidelijk gaan.

Een andere hoge kostenpost is de zorgverzekering vanaf 18 jaar. Lage inkomens ontvangen hiervoor een tegemoetkoming in de vorm van zorgtoeslag.

Onderwijs vormt vanaf het voortgezet onderwijs een relatief grote kostenpost. De hoogte daarvan en de overgang per leeftijdsklasse is sterk afhankelijk van het soort onderwijs. Zie verder paragraaf 2.2.4 en bijlage 1.

Figuur 2: Totale minimale kosten van een kind (€ per maand), excl. Kinderopvang bedragen januari 2023

Kinderopvang

In het overzicht in figuur 1 missen de kosten voor kinderopvang. Die kosten kunnen sterk variëren. Een hele dag kinderopvang (10 uur dagopvang) kost bij het maximum uurtarief voor kinderopvangtoeslag à € 9,12 € 365 per maand. Bij een laag inkomen wordt hiervan 96 procent vergoed voor het eerste kind, maar die vergoeding neemt af naarmate het inkomen stijgt. Bij een inkomen van 1 keer modaal wordt bijvoorbeeld nog 89 procent vergoed en bij 2 keer modaal 67 procent.

Voor het tweede kind wordt groter deel van de kosten vergoed, 95 procent bij 1x modaal en 91 procent bij 2x modaal.

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de hoogte van de eigen bijdrage aan kinderopvang (kosten kinderopvang minus kinderopvangtoeslag) voor een aantal inkomensniveaus, dagen per week kinderopvang en soort kinderopvang (buitenschoolse opvang (bso) of dagopvang). In de begrotingen hebben we ervoor gekozen om rekening te houden met 3 dagen kinderopvang per week.

Het uurtarief kan hoger zijn dan het maximum dat wordt vergoed door de kinderopvangtoeslag. In dat geval vallen de kosten die men moet betalen hoger uit.

Tabel 2. Voorbeeld eigen bijdrage kinderopvang (€ per maand)

		Dagen per week			
		1	2	3	4
1 kind bso	minimumloon	5	10	15	20
	modaal	14	28	42	56
	1,5x modaal	25	51	76	101
	2x modaal	41	83	124	165
	2,5x modaal	59	117	176	235
1 kind dagopvang	minimumloon	15	29	44	58
	modaal	41	82	124	165
	1,5x modaal	74	147	221	295
	2x modaal	120	240	360	480
	2,5x modaal	170	341	511	681
2 kinderen bso	minimumloon	10	20	30	40
	modaal	21	42	63	84
	1,5x modaal	33	66	98	131
	2x modaal	53	105	158	210
	2,5x modaal	74	147	221	295
2 kinderen dagopvang	minimumloon	29	58	88	117
	modaal	61	123	184	245
	1,5x modaal	95	190	286	381
	2x modaal	152	305	457	610
	2,5x modaal	214	428	642	857

Opmerking: Er is gerekend met het maximum uurtarief voor kinderopvangtoeslag voor buitenschoolse opvang (bso) en dagopvang

Kosten van een extra persoon

Naast kosten voor een kind kunnen er voor een huishouden ook kosten zijn voor extra personen, ongeacht de leeftijd. Lokale lasten verschillen bijvoorbeeld voor één- en meerpersoonshuishoudens. Voor elektriciteit maken we geen onderscheid naar leeftijd en geldt een gemiddeld bedrag per extra persoon. En een groter huishoudens heeft bijvoorbeeld een grotere auto nodig dan een kleiner huishouden.

Overigens houden we in het minimumpakket geen rekening met autokosten. In hoofdstuk 4 kijken we naar de financiële situatie van een aantal voorbeeldhuishoudens met een inkomen boven bijstandsniveau waarbij we hierop terugkomen.

Eventuele extra kosten voor weeskinderen

Weeskinderen kunnen ten opzicht van kinderen met ouders extra kosten met zich meebrengen, zoals extra juridische, medische en onderwijskosten. Voorbeelden van juridische kosten zijn die van de voogdijprocedures. Voor overlijden kunnen ouders dit kosteloos hebben geregeld via het gezagsregister. Indien dit niet geregeld is wordt het door een rechter besloten wie de voogd wordt.

Vervoerskosten om contact met familie te onderhouden kunnen hoger zijn voor weeskinderen en opvanggezinnen. Hier hebben we in de begrotingen geen rekening mee gehouden.

Voorbeelden van medische kosten zijn die van een psycholoog. Deze kosten vallen in de basisverzekeringen voor jongeren tot 18 jaar.

2.1.4 Minimale kosten van een (wees)kind per gezinssituatie

In de basis verschillen de minimale kosten van een weeskind weinig van die van een biologisch kind. In deze scenarioschets hebben we geen rekening gehouden met eventuele extra kosten zoals hierboven benoemd.

In tabel 3 staan de minimale uitgaven van een huishouden zonder en met één weeskind. Een overzicht van de minimale uitgaven per uitgavenpost staat in bijlage 2. Af te lezen valt bijvoorbeeld dat een alleenstaande minimaal € 1.629 per maand uitgeeft. Als er een weeskind van 0 t/m 3 jaar bijkomt, dan stijgen de minimale uitgaven naar € 1.854. Een toename van € 225.

Hierbij merken we op dat het gaat om een toename van de minimale gemiddelde maandelijkse kosten. De initiële kosten voor de aanschaf van spullen kunnen hoger zijn. In de begrotingen worden die kosten uitgesmeerd over de gehele levensduur.

Tabel 3. Totale minimale uitgaven en kosten voor een kind per huishoudsituatie (€ per maand)

	(Uitgangspositie) zonder wees	wees 0-3	wees 4-11	wees 12-15	wees 16-17	wees 18+
minimale uitgaven						
alleenstaand	1629	1854	2008	2132	2145	2283
paar zonder kinderen	2393	2522	2651	2769	2782	2920
eenoudergezin, 2 kinderen	2465	2648	2774	2896	2910	3048
paar, 2 kinderen	3117	3261	3382	3503	3517	3655
minimale meerkosten						
alleenstaand	0	225	379	503	516	654
paar zonder kinderen	0	129	258	376	389	527
eenoudergezin, 2 kinderen	0	183	309	431	445	583
paar, 2 kinderen	0	144	265	386	400	538

De minimale uitgaven aan een kind hangen samen met het huishouden waarin het kind verblijft. Grotere huishoudens hebben schaalvoordelen voor bijvoorbeeld voeding en reserveringen voor inboedel en kleding. Verschillen in de leeftijden van de kinderen in de uitgangspositie maken ook uit voor de schaalvoordelen en de vergelijking van kosten. Om een zo gemiddeld mogelijk beeld weer te geven van de uitgangspositie gaat wij hier uit van reeds aanwezige kinderen met de leeftijden 8 en 13 jaar.

Meerderjarige kinderen

Voor inwonende meerderjarige (wees)kinderen gaan we er vanuit dat er een dagopleiding wordt gevolgd. Studiekosten zijn onder te verdelen in twee verschillende kosten: college of lesgeld en overige onderwijskosten zoals boeken. De hoogte van het college of lesgeld varieert tussen de verschillende onderwijsniveaus. Een student op het MBO betaald in het studiejaar 2022-2023 € 1.239 per jaar aan schoolgeld en een student aan het HBO of de universiteit betaald € 2.209 aan collegegeld. Maandelijks zou dat uitkomen op bedragen van € 103 voor een MBO student en € 184 voor een HBO of WO student. Uit het

studentenonderzoek van het Nibud in 2021 bleek dat studenten maandelijks ongeveer € 49 uitgaven aan studieboeken en studiebehoeften. In totaal liggen de meerkosten voor studiedoelstellingen daarom ergens tussen de € 152 en € 233 afhankelijk van het schooltype.

Zelfstandig wonend

De minimale uitgaven voor weeskinderen die zelfstandig wonen verschillen in principe niet van andere zelfstandig wonende huishoudens. Jongvolwassenen die een opleiding volgen hebben te maken met studiekosten en wanneer zij werken hebben zij mogelijk kosten in verband met werk.

De woonsituatie van veel studenten verschilt van niet studenten. Studenten wonen vaak op kamers en maken gebruik van gedeelde voorzieningen. We hebben geen inzicht in de minimale bestedingen van studenten die op kamers wonen. In deze analyse gaan we uit van een alleenstaande zelfstandig wonende jongvolwassene die in een volwaardige woning woont. In tabel 4 staan de minimale uitgaven van een zelfstandig wonende jongvolwassene, gebaseerd op de minimale uitgaven uit tabel 3, vermeerderd met kosten voor onderwijs.

Tabel 4. Totale minimale uitgaven van een zelfstandig wonende jongvolwassene (€ per maand)

	Collegegeld en studiekosten	Totale minimale uitgaven
Alleenstaande, geen opleiding	0	1.629
Alleenstaande, MBO	103 + 49	1.781
Alleenstaande, HBO/WO	184 + 49	1.862

3. Inkomsten in verband met een weeskind

Om in de kosten voor verzorging en opvoeding van weeskinderen te kunnen voorzien zijn voldoende inkomsten nodig. Inkomstenbronnen en vergoedingen kunnen vanuit de landelijke overheid, de gemeenten en ook werk en privé bronnen worden benut. Vanwege grote individuele verschillen houden we in dit onderzoek geen rekening met privé geregelde inkomstenbronnen, zoals het nabestaandenpensioen of een erfenis. In dit hoofdstuk staan regelingen waar (gezinnen met) weeskinderen aanspraak op kunnen maken beschreven. Deze regelingen hanteren verschillende leeftijdscategorieën en voorwaarden aan de inkomens-, woon- en onderwijssituatie.

3.1 Inkomsten en vergoedingen uit wettelijke regelingen

3.1.1 Wezenuitkering

De wezenuitkering is bedoeld wezen voor zover nodig te beschermen tegen de financiële gevolgen van het verlies van ouders. Het bedrag is hoger voor kinderen vanaf 10 jaar, en wordt voor de leeftijd van 16 en ouder (tot 21 jaar) verder verhoogd. Wezen hebben recht op de wezenuitkering als beide ouders zijn overleden en als de laatst overleden (juridisch erkende) ouder verzekerd was voor de Algemene nabestaandenwet. Dat betekent dat deze ouder ingezetene was of in dienstverband was in Nederland op de dag van overlijden.

De leeftijdsbepalingen voor de wezenuitkering sluiten sinds 2009 aan de bij de kwalificatieplicht van de leerplichtwet. Onderliggende gedachte is dat het voor wezen van belang is dat zij een startkwalificatie behalen en niet voortijdig de school verlaten. Voor wezen jonger dan 16 jaar wordt de wezenuitkering zonder extra voorwaarden uitgekeerd. Op het moment dat de wees 16 jaar wordt kan de wezenuitkering worden verlengd tot 21 jaar onder bepaalde voorwaarden. Zo kan rekening worden gehouden met een studie of arbeidsongeschiktheid.

- Een wees van 16 of 17 jaar heeft recht op de uitkering als hij/zij:
 - Overdag op school zit om een startkwalificatie te halen (havo, vwo of minimaal mbo2), of
 - Een vrijstelling voor het behalen van de startkwalificatie heeft, of
 - Na het halen van de startkwalificatie nog volledig dagonderwijs (van maandag t/m vrijdag) volgt, of
- Als de wees voor het huishouden zorgt en:
 - de wees die voor het huishouden zorgt een startkwalificatie heeft gehaald of vrijstelling heeft voor het halen van een startkwalificatie.
 - niet getrouwd is, niet samenwoont en
 - meer dan de helft van de tijd besteed aan het verzorgen van het huishouden waarin nog een andere kind woont met een wezenuitkering (zoals een broer of zus).
- Een wees van 18 tot 21 jaar heeft recht op de uitkering als:
 - De wees volledig dagonderwijs volgt, of;
 - De wees voor het huishouden zorgt en:
 - de wees die voor het huishouden zorgt een startkwalificatie heeft gehaald of vrijstelling heeft voor het halen van een startkwalificatie, en
 - de wees niet getrouwd is, niet samenwoont, en

- de wees meer dan de helft van de tijd besteedt aan het verzorgen van het huishouden, en in dat huishouden nog een andere kind woont met een wezenuitkering (zoals een broer of zus).

De hoogte van de wezenuitkering hangt af van de leeftijd van de wees en een bepaald percentage van het wettelijk minimumloon (WML) – net als de nabestaandenuitkering. De bedragen per 1 januari 2023 staan in tabel 5.⁸ De uitkering wordt verstrekt onafhankelijk van eventueel ander inkomen uit bijvoorbeeld een bijbaan en heeft geen gevolgen voor de hoogte van een eventuele bijstandsuitkering van de voogd of verzorgende⁹. Het kan zo aangemerkt worden als 'bijzonder inkomen' na aanvraag.

Tabel 5. Hoogte wezenuitkering per 1 januari 2023 (bedragen in € per maand)

Leeftijdscategorie	Bruto bedrag (€)	Netto bedrag met heffingskorting (€)	Netto bedrag zonder heffingskorting (€)	Bruto vakantiegeld (€)
0 t/m 9	466,43	466,43	295,26	28,86
10 t/m 15	690,12	690,12	435,87	43,30
16 t/m 20	913,82	913,82	576,49	57,73

Wanneer de jongvolwassen wees 21 jaar wordt vervalt het recht op de wezenuitkering. Ook voor jongvolwassenen die geen wees zijn vervalt op die leeftijd de onderhoudsplicht van de ouders.¹⁰ Jongvolwassenen zijn dan volgens de wet onafhankelijk.

3.1.2 Kinderbijslag

Een ouder kan recht hebben op kinderbijslag voor thuiswonende eigen kinderen tot 18 jaar, maar ook voor adoptiekinderen, stiefkinderen, pleegkinderen of voor andere kinderen waarvoor gezorgd wordt alsof het een eigen kind is. Er is geen recht op kinderbijslag voor pleegkinderen waarvoor via een pleegzorginstelling een vergoeding verkregen wordt. Er kan ook recht zijn als het kind niet bij de ouders woont, een van de voorwaarden is dat iemand zijn of haar kind 'in belangrijke mate onderhoudt'. Kinderbijslag wordt eenmaal per kwartaal uitgekeerd en is inkomensafhankelijk. De bedragen worden in het geval van meerdere kinderen bij elkaar opgeteld en als één bedrag uitgekeerd. De bedragen voor kinderbijslag zijn afhankelijk van de leeftijd van het kind. De kinderbijslag bedraagt € 269,76 voor een kind van 0 tot 6 jaar, € 327,56 van 6 tot 12 jaar en € 385,37 van 12 tot 18 jaar.

3.1.3 Kindgebonden budget

Iedereen met kinderen jonger dan 18 jaar kan in aanmerking komen voor het kindgebonden budget. Dit is een maandelijks, inkomensafhankelijke bijdrage in de kosten van kinderen. Voorwaarde is dat er kinderbijslag wordt ontvangen voor het kind.

⁸ De bedragen worden halfjaarlijks geïndexeerd op 1 januari en 1 juli en zijn te vinden op: <https://www.svb.nl/nl/anw/bedragen-en-betaaldagen-anw/anw-bedragen>. In dit rapport is rekening gehouden met de prijzen van 1 januari 2023.

⁹ De opgevangen wees is geen gezinslid in de zin van de Participatiewet, artikel 4, eerste lid, onder d als het gaat om de bijstandsverlening. De wezenuitkering is een middel dat wordt ontvangen voor het levensonderhoud van een niet in de bijstand begrepen persoon. Verder dienen die middelen op basis van artikel 31, tweede lid, onder a, Participatiewet niet tot de middelen van de bijstandsgerechtigde gerekend te worden.

¹⁰ Burgerlijk Wetboek, Boek 1, Artikel 395a.

In 2023 ontvangt iemand met een bepaald verzamelinkomen (alleenstaande ouders tot € 22.356 en paren tot € 39.596) het maximale bedrag aan kindgebonden budget. Na dit inkomen wordt de hoogte van het bedrag geleidelijk afgebouwd. Het bedrag aan kindgebonden budget is afhankelijk van het aantal kinderen en de leeftijd van de kinderen. Het kindgebonden budget vanaf het tweede kind is lager dan voor het eerste kind. Vanaf 12 jaar is het kindgebonden budget hoger en vanaf 16 jaar wederom. Voor alleenstaande ouders is het kindgebonden budget hoger dan voor paren, omdat zij recht hebben op een extra vast bedrag van € 320,66 per maand.

3.1.4 Kinderopvangtoeslag

Kinderopvangtoeslag is een tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang. De kinderopvangtoeslag is geregeld in de Wet Kinderopvang. De wet geldt voor dagopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar en buitenschoolse opvang voor basisschoolkinderen. Maar ook voor opvang door ouderparticipatiecrèches of gastouders via een gastouderbureau en voor de peuterspeelzaal. Informele opvang door familie of kennissen valt hier dus niet onder. Om voor kinderopvangtoeslag in aanmerking te komen moet de instelling zijn aangemeld bij het Landelijk Register Kinderopvang. Ook moeten, in het geval van paren, beide ouders werken, tenzij één of beide ouders tot een zogenaamde doelgroep behoren. Dit kan bijvoorbeeld, doordat er een re-integratietraject of opleiding wordt gevolgd of doordat wordt deelgenomen aan een door de gemeente verplichte inburgeringscursus. De vergoeding voor 2023 wordt berekend over een maximum uurtarief van € 9,12 voor kinderen tot vier jaar (dagopvang) en van € 7,85 voor kinderen in de basisschoolleeftijd (buitenschoolse opvang). Voor opvang bij een gastouder is het maximumuurtarief € 6,85. Wanneer iemand per uur meer dan dit bedrag betaalt, ontvangt hij of zij over dit extra deel geen toeslag. De kinderopvangtoeslag vergoedt tot maximaal 96 procent van het maximumuurtarief en wordt inkomensafhankelijk afgebouwd. Er gelden verschillende percentages voor het eerste en alle daaropvolgende kinderen. Het maximum aantal uren waarvoor men kinderopvangtoeslag kan aanvragen is 230 uren per kind per maand. Vanaf 1 januari 2025 wordt de kinderopvangtoeslag aangepast.

3.1.5 Pleegvergoeding

Een pleegouder is iemand die een kind, die niet het eigen kind of stiefkind is, in het gezin verzorgt. Een pleegoudervoogd is een pleegouder die ook de voogdij heeft en daarmee de wettelijk vertegenwoordiger is van het pleegkind. Zolang het kind in huis woont met een pleegcontract met de pleegzorgaanbieder, heeft het pleeggezin recht op een vergoeding voor de kosten van de verzorging en opvoeding van het kind: de pleegvergoeding. Ook familie of bekende van de wees kunnen netwerkpleegouder worden en daardoor in aanmerking komen voor een pleegvergoeding.¹¹ De hoogte van dit bedrag is afhankelijk van de leeftijd van het kind, hoeveel dagen per maand de pleegouder voor het kind zorgt en voor hoeveel kinderen er gezorgd wordt. De organisatie die het kind heeft geplaatst keert maandelijks het bedrag uit. De pleegvergoeding bestaat uit een basisbedrag dat is bedoeld voor de dagelijkse verzorging en opvoeding. Als het basisbedrag niet genoeg is, kunnen er kosten worden aangemerkt als bijzondere kosten, waar een extra vergoeding voor mogelijk is, evenals voor andere noodzakelijke uitgaven waarvoor het basisbedrag niet genoeg is.

De pleegvergoeding is een onkostenvergoeding en geen inkomen en heeft dus geen invloed op andere uitkeringen.

¹¹ Netwerkpleegouder worden | Pleegzorg.nl

3.1.6 Minimumloon en Participatiewet

Alle werknemers van 21 jaar hebben recht op het wettelijk minimumloon. Voor jongere werknemers geldt het minimumjeugdloon. Het minimumjeugdloon bedraagt 30 tot 80 procent van het minimumloon en geldt vanaf 15 tot en met 20 jaar. De bijstandsuitkering in het kader van de Participatiewet is afgeleid van het wettelijk minimumloon en kent een lager bedrag voor personen van 18, 19 of 20 jaar.

3.2 Leeftijdsindelingen van wettelijke regelingen

De leeftijd van het kind bepaalt in veel van de beschreven regelingen of de ouders/verzorgers in aanmerking komen en ook de hoogte van het bedrag. In figuur 3 zijn de regelingen getoond voor verschillende leeftijden. Een donkerdere kleur betekent dat er wel een verplichting geldt bij een bepaalde leeftijd en een lichtere kleur betekent dat er geen verplichting (meer) geldt en/of dat er aanvullende voorwaarden gelden. Een donkerdere kleur kan ook betekenen dat het bedrag van een regeling hoger is dan een lichtere kleur.

Plichten & regelingen Leeftijd	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Onderhoudsplicht ouder(s)																							
Leerplicht (kwalificatieplicht)																							
Verplicht aangewezen voogd/pleegzorg																							
Zorgtoeslag																							
Huurtoeslag																							
Kinderbijslag																							
Kindgebonden budget																							
Kinderopvangtoeslag																							
Inkomensafhankelijke combinatiekorting																							
Pleegvergoeding																							
Wezenuitkering																							

Leeftijdscategorieën in verschillende plichten & inkomensregelingen voor kinderen (donkerder is hoger bedrag, al dan niet afhankelijk van voorwaarden)

Figuur 3: Leeftijdsbepalingen van plichten en regelingen voor (gezinnen met) weeskinderen.

Voor een aantal regelingen geldt één leeftijdsgrens van 12 jaar. Dat is voor de kinderopvangtoeslag en de inkomensafhankelijke combinatiekorting het geval. Voor een aantal andere regelingen gelden verschillende leeftijdscategorieën.

- Kinderbijslag: 0 t/m 5, 6 t/m 11 en 12 t/m 17 jaar.
- Kindgebonden budget: 0 t/m 11, 12 t/m 15 en 16 t/m 17 jaar.
- Pleegvergoeding: 0 t/m 8, 9 t/m 11, 12 t/m 15, 16 t/m 17 en 18 jaar en ouder.
- Wezenuitkering: 0 t/m 9, 10 t/m 15 en 16 t/m 20 jaar.

Uit hoofdstuk 2 blijkt dat de meeste minimale uitgaven stijgen vanaf 12 jaar. In totaal stijgen de minimale uitgaven tussen 11 en 12 jaar met € 93 per maand.

De kinderbijslag en het maximale kindgebonden budget stijgen in 2023 tussen 11 en 12 jaar met respectievelijk € 19 en € 22 per maand.

De wezenuitkering kent geen leeftijdsgrens van 12 jaar, maar van 10 jaar, waarop hij stijgt met netto € 238 (€ 140 zonder heffingskorting). Deze leeftijdsgrens zou daarom ook op kunnen schuiven van 10 naar 12 jaar. Dat betekent echter een achteruitgang voor huishoudens met wezen van 10 en 11 jaar, terwijl we zien dat de voedingskosten bij 9 jaar stijgen met € 76 per maand. Dit zou een argument zijn om de leeftijdsgrens van 10 jaar te handhaven, of te verlagen naar 9 jaar.

Dat de minimale uitgaven zo fors stijgen tussen 8 en 9 jaar, komt door de voedingskosten. Die zijn gebaseerd op de richtlijnen gezonde voeding, op basis waarvan

een onderscheid is gemaakt in o.a. de leeftijdscategorieën 3 t/m 8 jaar en 9 t/m 13 jaar. In werkelijkheid verandert het voedingspatroon niet precies vanaf de 9^e verjaardag. De huidige leeftijdsgrens in de wezenuitkering van 10 jaar zou iets verder kunnen worden gedifferentieerd van 9 t/m 12 jaar om recht te doen aan de stijgende voedingskosten bij respectievelijk 9 en 12 jaar.

Daarnaast zien we dat de minimale uitgaven voor kinderen vanaf 4 jaar toenemen. Daarin voorziet nu geen enkele regeling. Alleen de kinderbijslag kent een extra leeftijdscategorie vanaf 6 jaar. Daarom kan een extra leeftijdsgrens onder de 10 jaar worden overwogen. Vanuit de uitgaven bezien ligt de leeftijd van 4 jaar dan meer voor de hand dan 6 jaar. Echter, voor kinderen tot 4 jaar zijn de kosten voor kinderopvang vaak hoger dan voor schoolgaande kinderen. De kinderopvangtoeslag voorziet weliswaar in een tegemoetkoming, maar die dekt niet de volledige kosten, zeker niet voor hogere inkomens.

Dat pleit ervoor om geen aparte leeftijdscategorie van 0 tot 4 jaar te introduceren in de wezenuitkering. De minimale uitgaven zijn weliswaar vaak lager onder de 4 jaar, maar voor huishoudens die gebruikmaken van (veel) kinderopvang is dat niet het geval.

De tweede leeftijdsgrens van de wezenuitkering van 16 jaar sluit aan op de extra leeftijdsgrens van het kindgebonden budget en de pleegvergoeding. Vanuit de minimale uitgaven sluit dit aan op de hogere voedings- en onderwijskosten, al zien we voor die uitgaven vaak al een toename bij 14 en 15 jaar. De leeftijdsgrens van 16 jaar zou daarom verlaagd kunnen worden naar 14 jaar.

3.3 Totaal minimuminkomen van huishoudens

In tabel 6 is de samenstelling van het totale minimuminkomen weergegeven voor de verschillende situaties. Af te lezen valt dat het inkomen in sommige gevallen voor meer dan de helft uit toeslagen bestaat. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de wezenuitkering. Daar kijken we in het volgende hoofdstuk naar.

Tabel 6. Samenstelling minimum inkomen op bijstandsniveau (bedragen in euro's per maand)

	(Uitgangspositie) zonder wees	Wees 0-3	Wees 4-11	Wees 12-15	Wees 16-17	Wees 18+
Alleenstaand						
Bijstandsuitkering	1.195	1.195	1.195	1.195	1.195	1.195
Zorgtoeslag	155	155	155	155	155	310
Huurtoeslag	271	271	271	271	271	271
Kinderbijslag	0	90	109	128	128	0
Kindgebonden budget	0	458	458	481	498	0
Kinderopvangtoeslag	0	0	0	0	0	0
Netto besteedbaar inkomen	1.621	2.169	2.188	2.23	2.247	1.776
Paar zonder kinderen						
Bijstandsuitkering	1.708	1.708	1.708	1.708	1.708	1.708
Zorgtoeslag	265	265	265	265	265	420
Huurtoeslag	318	318	318	318	318	318
Kinderbijslag	0	90	109	128	128	0
Kindgebonden budget	0	138	138	160	177	0
Kinderopvangtoeslag	0	0	0	0	0	0
Netto besteedbaar inkomen	2.291	2.519	2.538	2.58	2.597	2.446
Eenoudergezin, 2 kinderen						
Bijstandsuitkering	1.195	1.195	1.195	1.195	1.195	1.195
Zorgtoeslag	155	155	155	155	155	310
Huurtoeslag	356	356	356	356	356	356
Kinderbijslag	238	328	347	366	366	238
Kindgebonden budget	608	736	736	758	776	608
Kinderopvangtoeslag	0	0	0	0	0	0
Netto besteedbaar inkomen	2.552	2.769	2.789	2.83	2.848	2.707
Paar, 2 kinderen						
Bijstandsuitkering	1.708	1.708	1.708	1.708	1.708	1.708
Zorgtoeslag	265	265	265	265	265	420
Huurtoeslag	374	374	374	374	374	374
Kinderbijslag	238	328	347	366	366	238
Kindgebonden budget	288	415	415	438	455	288
Kinderopvangtoeslag	0	0	0	0	0	0
Netto besteedbaar inkomen	2.872	3.09	3.109	3.151	3.168	3.028

De inkomenspositie van zelfstandig wonende jongvolwassenen is erg afhankelijk van de woon- en werksituatie. Zie hoofdstuk 5 voor een nadere uitwerking.

4. Financiële situatie van huishoudens met weeskinderen

In hoofdstuk 2 is ingegaan op de kosten die een weeskind met zich meebrengt. In hoofdstuk 3 is gekeken naar de verschillende inkomsten waar huishoudens met (wees)kinderen aanspraak op kunnen hebben. In dit hoofdstuk brengen we die twee aspecten bij elkaar en kijken we naar de financiële situatie van een aantal voorbeeldhuishoudens.

4.1 Een overzicht van inkomsten min uitgaven

Saldi voorbeeldhuishoudens met een inwonende wees

Allereerst bekijken we de situatie dat een wees in een huishouden wordt opgenomen. De financiële situatie van zo'n huishouden kan sterk variëren. Sommige huishoudens hebben al een tekort op de maandbegroting voordat de wees arriveert. De komst van de wees kan extra inkomsten (bijvoorbeeld via landelijke kindregelingen) betekenen, waardoor het maandsaldo stijgt. Tegelijkertijd brengt een wees ook extra uitgaven met zich mee, zoals voeding en onderwijs, wat het maandsaldo juist kan verlagen. In onderstaande tabel 7 staat per onderzocht voorbeeldhuishouden het saldo van de inkomsten en de minimale uitgaven weergegeven. Hierbij is geen rekening gehouden met eventuele tegemoetkomingen vanuit gemeentelijk minimabeleid.

Af te lezen valt bijvoorbeeld dat een alleenstaande zonder kinderen met een bijstandsuitkering elke maand € 8 tekort komt als rekening wordt gehouden met alle minimale uitgaven. Op het moment dat er een kind van 0 tot 4 jaar bijkomt, resteert er elke maand € 315. De toeslagen, vooral het hoge kindgebonden budget dat alleenstaanden ontvangen, compenseren de kosten die een kind met zich meebrengt. Een ouder kind brengt hogere kosten met zich mee. Met een kind van 16 of 17 jaar bijvoorbeeld, resteert er elke maand € 102. De hogere kosten worden dus niet volledig gecompenseerd door de hogere kinderbijslag en het hogere kindgebonden budget. Bij een meerderjarig kind is er geen recht meer op kinderbijslag en kindgebonden budget. Ook nemen de kosten toe, bijvoorbeeld voor onderwijs en de zorgverzekering. Dat zorgt ervoor dat er op bijstandsniveau een tekort ontstaat van € 630 per maand. Hierbij dient opgemerkt te worden dat we geen rekening hebben gehouden met eigen inkomsten van de meerderjarige. Er is enkel rekening gehouden met de basisbeurs.

Bij een hoger inkomen dan bijstandsniveau blijft er per saldo meer over. Een alleenstaande die voltijds minimumloon verdient houdt elke maand € 279 over wanneer alleen rekening wordt gehouden met de minimale uitgaven. Als er een weeskind bijkomt van 0 tot 4 jaar, resteert er elke maand € 779. Dit grote verschil komt doordat er met een extra kind naast kinderbijslag en kindgebonden budget recht ontstaat op huurtoeslag en inkomensafhankelijke combinatiekorting. Ook wordt verreweg het grootste deel van de kosten voor kinderopvang vergoed. Als er een ouder weeskind bijkomt, dan resteert er minder. Alhoewel de kinderbijslag en het kindgebonden budget hoger is voor oudere kinderen, weegt dit niet op tegen de hogere kosten die een ouder kind met zich meebrengt. Daarnaast is er vanaf 12 jaar geen recht meer op de inkomensafhankelijke combinatiekorting. Bij hogere inkomens ontstaat er meer ruimte ten opzicht van de minimale uitgaven, ondanks de lagere combinatiekorting en kindgebonden budget bij een hoger inkomen. Vanaf 1 januari 2025 wordt de inkomensafhankelijke combinatiekorting afgeschaft.

Paren houden bij één keer minimumloon eveneens meer over dan op bijstandsniveau, al is het verschil tussen minimumloon en bijstand minder groot dan voor alleenstaanden. Dat komt door de kosten voor een extra volwassene en doordat het verschil tussen het minimumloon en de bijstandsuitkering voor alleenstaanden groter is dan voor een paar. Het gegeven dat paren met kinderen weinig bestedingsruimte hebben sluit aan bij de bevindingen uit het advies aan de commissie sociaal minimum (Nibud, SCP, CBS (2023)).

Huishoudens met een inkomen boven bijstandsniveau geven gemiddeld genomen meer uit en het is dan niet realistisch om alleen te kijken naar de minimale uitgaven. Huishoudens geven over het algemeen alles wat er aan inkomen binnenkomt ook weer uit, al doen ze dat misschien niet elke maand. Pas bij een echt hoog inkomen (boven modaal voor een eenoudergezinnen en boven 1,5 keer modaal voor paren met kinderen) is dat niet meer het geval en blijft er elke maand wat over.

In tabel 7 laten we alleen zien welke saldi er over blijven als alle minimumuitgaven zijn gedaan. Hierbij is, afgezien van de gemiddelde eigen betalingen aan kinderopvang en een auto, geen rekening gehouden met hogere uitgaven als gevolg van een inkomenstoename. In deze tabel is geen rekening gehouden met wezenuitkering. Wel is rekening gehouden met een toename van het inkomen met €110,- bij de wees van 18+ omdat verondersteld wordt dat deze studeert en een studiebeurs ontvangt.

Tabel 7. Saldo inkomsten min minimale uitgaven (bedragen in € per maand), zonder wezenuitkering

	Uitgangspositie (zonder wees)	Wees 0-3	Wees 4-11	Wees 12-15	Wees 16-17	Wees 18+
Alleenstaand						
bijstand	-8	315	180	98	102	-630
1x minimumloon	279	779	673	496	501	-231
1x modaal	493	972	913	646	650	-11
1,5x modaal	1.142	1.304	1.309	1.075	1.080	521
2x modaal	1.558	1.524	1.591	1.390	1.395	938
Paar zonder kinderen						
bijstand	-102	-3	-113	-189	-185	-597
1x minimumloon	79	178	68	-8	-4	-416
1x modaal	35	48	14	-23	-18	-430
1,5x modaal	480	297	326	323	327	-14
2x modaal	868	521	613	620	612	373
Eenoudergezin, 2 kinderen						
bijstand	87	121	15	-66	-62	-464
1x minimumloon	583	574	496	431	434	33
1x modaal	894	833	801	741	745	343
1,5x modaal	1.259	1.134	1.166	1.106	1.110	708
2x modaal	1.541	1.344	1.439	1.389	1.392	990
Paar, 2 kinderen						
bijstand	-245	-171	-273	-352	-349	-750
1x minimumloon	-50	24	-78	-157	-154	-555
1x modaal	-88	-110	-136	-195	-192	-593
1,5x modaal	224	138	176	117	120	-281
2x modaal	477	319	419	369	372	-29

De wezenuitkering bedraagt netto minimaal € 295,26 plus vakantiegeld voor wezen t/m 9 jaar, € 435,87 voor 10 t/m 15 jaar en € 576,49 voor 16 t/m 20 jaar (zie tabel 5). Dat is voldoende om voor de uitgewerkte huishoudens waar een minderjarige wees wordt opgevangen de tekorten op te vangen die zichtbaar zijn als rekening wordt gehouden met de minimale uitgaven.

Het minimale bedrag van € 295,26 voor wezen tot 10 jaar dekt net het grootste tekort van € 273 dat zichtbaar is bij een paar met 2 kinderen met een bijstandsuitkering met een wees van 4 t/m 11 jaar. Dit bedrag overstijgt het tekort met € 22,26. Dit bedrag zou daarom niet lager moeten worden vastgesteld.

Het minimale bedrag van € 435,87 voor wezen van 10 t/m 15 jaar dekt het grootste tekort van € 352 bij een paar met 2 kinderen met een bijstandsuitkering met een wees van 12 t/m 15 jaar. Dit bedrag overstijgt het tekort met € 83,87 en zou daarom lager kunnen worden vastgesteld. Hierbij dient opgemerkt te worden dat we bijvoorbeeld niet gekeken hebben naar een opvanggezin met 3 kinderen, of andere persoonlijk onvermijdbare uitgaven.

In situaties met een inwonende meerderjarige wees van 18 jaar zijn de tekorten bij lagere inkomens dermate groot dat de wezenuitkering die enkel op kan vangen als het gaat om de wezenuitkering met heffingskorting (zie tabel 5). Zonder heffingskorting is het tekort € 173,51. Met heffingskorting overstijgt het bedrag van de wezenuitkering het tekort met € 163,82

De wezenuitkering kan gevolgen hebben voor de ontvangen toeslagen. Zo heeft in de situatie minimumloon de wezenuitkering gevolgen voor de huurtoeslag. Die valt bij de huren uit de voorbeeldsituaties ongeveer € 50 lager uit bij een wezenuitkering voor 10 t/m 15 jaar en ongeveer € 100 vanaf 16 jaar. Dit leidt in deze voorbeeldsituaties niet alsnog tot een tekort, omdat in die gevallen de netto wezenuitkering hoger uitvalt door de heffingskorting. Overigens bestaat er een uitzondering in de huurtoeslag waardoor de wezenuitkering geen effect heeft op de huurtoeslag. Huishoudens moeten deze uitzondering zelf aanvragen.¹²

Saldi *minima* huishouden met inwonende wees en wezenuitkering

Als we de informatie over de inkomens en de uitgaven van huishoudens op het beleidsmatige sociale minimum (bijstand, toeslagen én kinderbijslag) combineren met gegevens over de wezenuitkering, dan komen we tot onderstaande tabel 8. Hierin staat weergegeven wat het saldo is van alle huishoudtypen op het beleidsmatig minimum. We tonen daarin de minimumvoorbeeldbegrotingen van januari 2023 met en zonder wees en inclusief en exclusief de wezenuitkering.

Voor het begrip van deze tabel moet allereerst opgemerkt worden dat in de meeste gevallen de uitgangspositie (zonder wees) van het huishouden al negatief is op het beleidsmatig sociale minimum. Dit is geen verrassing, het Nibud geeft al langer aan dat veel huishoudtypen op het beleidsmatige minimum onder de streep negatief uitkomen.¹³

¹² Op de site van Belastingdienst/Toeslagen is meer informatie te lezen over bijzonder inkomen wezenuitkering bij huurtoeslag. Het formulier dat dient te worden ingestuurd voor de aanvraag is hier ook te vinden.

¹³ Gaalen, Corinne van. 'Huidig inkomensondersteuningssysteem onvoldoende om armoede tegen te gaan: Een bestudering van vijf jaar armoedebeleid bij tachtig gemeenten'. Utrecht: Nibud, 2020. <https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/rapport-analyse-vijf-jaar-armoedebeleid-in-tachtig-gemeenten-2021/>. Brakel, Marion van den, Kai Gidding, Ferdy Otten, Eveline Vandewal, Jasja Bos, Marcel Warnaar, Guus Wieman, e.a. 'Op weg naar een nieuwe armoedegrens'. Den Haag, Utrecht: CBS, Nibud, SCP, juni 2023.

De tabel laat verder zien dat het toevoegen van een wees zonder de wezenuitkering in het geval van de paren en de paren met kinderen leidt tot meer negatieve saldi en in het geval van het eenoudergezin leidt tot negatieve saldi vanaf een wees van 12 jaar of ouder.

In vrijwel alle gevallen zien we dat de wezenuitkering alle tekorten opvult, niet alleen de tekorten die ontstaan door het toevoegen van een weeskind, maar ook de tekorten die vooraf gingen aan het toevoegen van een weeskind. De wezenuitkering vult daarmee voor mensen andere gaten op voor mensen op het beleidsmatige minimum. Wanneer heffingskortingen niet toegepast worden op de wezenuitkering is het mogelijk dat er nog steeds een tekort ontstaat. Omdat de mate waarin heffingskortingen toegepast sterk kunnen verschillen van huishouden tot huishouden zijn de totaalbedragen van de wezenuitkering in- en exclusief heffingskortingen weergegeven. De daadwerkelijke bedragen zullen hier ergens tussenin liggen.

Tabel 8. Saldi huishoudens op bijstandsniveau met en zonder wezenuitkering (€ per maand)

		Uitgangspositie (zonder wees)	Wees 0-3	Wees 4-8	Wees 9-11	Wees 12-15	Wees 16-17	Wees 18+
Alleenstaand	Saldo bijstand	-8	315	180	180	98	102	-630
	Saldo met wezenuitkering (incl. heffingskorting)	-8	781	646	870	788	1.016	284
	Saldo met wezenuitkering (excl. Heffingskorting)	-8	610	475	616	534	678	-54
Paar zonder kinderen	Saldo bijstand	-102	-3	-113	-113	-189	-185	-597
	Saldo met wezenuitkering (incl. heffingskorting)	-102	463	353	577	501	729	317
	Saldo bijstand + wezenuitkering (excl. Heffingskorting)	-102	292	182	323	247	391	-21
Eenoudergezin, 2 kinderen	Saldo bijstand	87	121	15	15	-66	-62	-464
	Saldo met wezenuitkering (incl. heffingskorting)	87	587	481	705	624	852	450
	Saldo met wezenuitkering (excl. Heffingskorting)	87	416	310	451	370	514	112
Paar, 2 kinderen	Saldo bijstand	-245	-171	-273	-273	-352	-349	-750
	Saldo met wezenuitkering (incl. heffingskorting)	-245	295	193	417	338	565	164
	Saldo met wezenuitkering (excl. Heffingskorting)	-245	124	22	163	84	227	-174

Zelfstandig wonende wezen

De financiële situatie van zelfstandig wonende jongvolwassenen is sterk afhankelijk van de woonsituatie en of men werkt, niet werkt of studeert. Jongeren tussen de 18 en 23 jaar hebben alleen recht op huurtoeslag als de huur lager of gelijk is aan € 452 per maand (inclusief servicekosten) en het een zelfstandige woning betreft. Het is niet reëel dat de gemiddelde jongere een dergelijke huurwoning vindt onder deze prijs. In tabel 9 staan verschillende situaties weergegeven, waarbij we uitgaan van een zelfstandige woonruimte (volledige woning) gelijk aan het voorbeeld van een alleenstaande zonder en met wees uit tabel 7 en 8.

Zelfstandig wonende wezen die een MBO of HBO/WO opleiding volgen en daarnaast niet werken komen (zonder wezenuitkering) tekort, rekening houdend met de minimale uitgaven die een volledig woning met zich meebrengt, ook als zij maximaal lenen. De wezenuitkering (met heffingskorting) vangt dit tekort op.

Een zelfstandig wonende wees van 18 jaar, die geen opleiding (of een starterskwalificatie heeft) volgt en het minimumloon verdient, komt maandelijks € 441 tekort. Het minimumloon voor 19-, 20- en 21-jarigen is hoger, waardoor het maandelijks tekort onder gelijke omstandigheden minder is. In vergelijking is het wettelijk minimumloon (zoals geldt in de eerste helft van 2023) voor een 19-jarige € 1.227 per maand, voor een 20-jarige € 1.615 per maand en vanaf 21 jaar € 1.907 per maand. Rekenen we de zorgtoeslag mee dan zien we dat alleen de werkende 18- en 19-jarigen tekort komen. Vanaf 20 jaar kan de werkende wees de minimaal noodzakelijke uitgaven doen. De bijstandsuitkering voor personen tot 21 jaar zonder kinderen is dusdanig laag dat hiervan niet de minimale kosten van een volledig huishouden betaald kunnen worden. We beschikken niet over gegevens over hoe vaak dit voorkomt.

De kwetsbaarheid van zelfstandige jongeren met een minimumloon of in de bijstand is al langer bekend. Zo heeft de ombudsman in diens rapportage, 'watertrappelen in de bijstand (2022)', aangegeven dat de jongerennorm voor de bijstand problematisch is voor jongeren zonder vangnet.¹⁴ In een gezamenlijke publicatie van het Kenniscentrum ongelijkheid, het Nibud, de HvA en de UvA is ook aangegeven dat een zelfstandig wonende 18 jarige zonder vangnet niet rond kan komen in de bijstand, met een inkomen op het jeugdminimumloon of wanneer deze studeert.¹⁵ Deze kwetsbaarheid komt voort uit het feit dat jongeren tussen de 18 en 21 jaar in principe nog onder de zorgplicht van hun ouders vallen. Wanneer een dergelijk vangnet afwezig is, zoals in het geval van weeskinderen, is het goed mogelijk dat deze jongeren tussen wal en schip vallen.

¹⁴ 'Watertrappelen in de bijstand: Onderzoek naar de knelpunten van jongeren van 18 tot 21 jaar in de bijstand'. Nationale Ombudsman, 14 november 2022.

¹⁵ Gaalen, Corinne van, Nouschka Veerman, Guus Wieman, en Cora van Horssen. 'Rapport Een (on)zeker inkomen in de stad Inkomensondersteuning in een onzeker bestaan'. Nibud, januari 2023. <https://www.kenniscentrumongelijkheid.nl/onderzoeksprogrammas/een-onzeker-bestaan-in-de-stad/>.

Tabel 9. Inkomsten en minimale uitgaven van zelfstandig wonende 18-jarige (€ per maand)

Alleenstaande 18 jaar	Volgt geen opleiding Bijstand	Volgt geen opleiding Minimumloon	MBO	HBO/WO
Bijstand	295	0	0	0
Werk	0	1.033	0	0
Basisbeurs*	0	0	460	439
Aanvullende beurs*	0	0	405	416
Collegegeldkrediet	0	0	0	0
Studielening*	0	0	197	266
Zorgtoeslag	155	155	155	155
Huurtoeslag	0	0	0	0
Netto besteedbaar inkomen	450	1.188	1.217	1.276
Uitgaven	1.629	1.629	1.629	1.629
Collegegeld en studiekosten*	0	0	113	192
Studiekosten	0	0	49	49
Totaal uitgaven	1.629	1.629	1.791	1.870
Saldo	-1.179	-441	-574	-594
Wezenuitkering				
- met heffingskorting	0	0	913	913
- zonder heffingskorting	0	0	576	576
Saldo met wezenuitkering (met heffingskorting)	-1.179	-441	339	319

* vanaf studiejaar 2023-2024

4.2 Relatie commissie sociaal minimum (2023)

Op 30 juni 2023 heeft de commissie sociaal minimum haar eerste rapport 'Een zeker bestaan' opgeleverd. De commissie heeft voor deze conclusies o.a. gebruik gemaakt van een gezamenlijk onderzoek van Nibud, SCP en CBS.¹⁶ Zoals aangegeven in de inleiding zijn de uitgavencijfers achter deze rapportage niet gebaseerd op de herijkte minimumvoorbeeldbegrotingen die het Nibud op heeft gesteld in opdracht van de commissie sociaal minimum, in plaats daarvan is gebruik gemaakt van de minimumvoorbeeldbegrotingen van januari 2023.

De herijkte minimumvoorbeeldbegrotingen wijken op een aantal terreinen iets af van die van januari 2023 maar zijn in de basis nog steeds vergelijkbaar. De conclusie dat verschillende huishoudtypen in de basis al tekortkomen zonder wees of wezenuitkering wordt ondersteund door het adviesrapport van Nibud, SCP en CBS, als door de commissie sociaal minimum.

Naast het absolute sociale minimum dat minimumvoorbeeldbegrotingen aangeven, laten zowel het adviesrapport van Nibud, SCP en CBS als het Rapport van de commissie sociaal

¹⁶ Engbersen, Godfried. 'Een zeker bestaan - Naar een toekomstbestendig stelsel van het sociaal minimum'. Commissie Sociaal Minimum, 30 juni 2023.

minimum zien dat er naast een absoluut minimum meer nodig is. Dit omdat het niet altijd realistisch is dat mensen die langdurig op het beleidsmatige sociale minimum leven zich kunnen houden aan de voorwaarden van de minimumvoorbeeldbegrotingen van het Nibud:

- Huishoudens kunnen zéér goed met geld omgaan;
- Huishoudens vragen alle inkomensondersteunende regelingen aan waar zij recht op hebben;
- Huishoudens hebben geen persoonlijk onvermijdbare uitgaven.

Om hier rekenschap van te geven is er in het rapport van de commissie sociaal minimum (2023) rekening gehouden met een 'flexbudget'. Met het flexbudget wordt bovenop de begroting rekening gehouden met meerkosten (prijsranges) gebaseerd op de minimumvoorbeeldbedragen. Deze prijsranges kunnen toegepast worden op huishoudens die niet in staat zijn om zéér goed met geld om te gaan of te maken krijgen met persoonlijk onvermijdbare uitgaven. Omwille van de overzichtelijkheid van dit rapport is een dergelijke exercitie hier niet toegepast. Het Nibud benadrukt dat een dergelijke flexbuffer geen overbodige luxe is.¹⁷

¹⁷ Engbersen, Godfried. 'Een zeker bestaan - Naar een toekomstbestendig stelsel van het sociaal minimum'. Commissie Sociaal Minimum, 30 juni 2023.

5. Conclusies

Bij het opvangen van een weeskind komt een huishouden voor extra kosten te staan. De wezenuitkering is bedoeld om deze extra kosten te compenseren en eventuele financiële drempels voor de opvang van wezen weg te nemen of in geval van zelfstandig wonende wezen financiële problemen te voorkomen. In dit onderzoek hebben we in kaart gebracht hoe hoog die kosten *minimaal* zijn en hoe zich dit verhoudt tot de extra de tegemoetkomingen vanuit diverse kindregelingen, in het bijzonder de wezenuitkering. In een aantal voorbeeldsituaties hebben we uitgewerkt hoe dit uitpakt voor de financiële positie van een aantal huishoudtypes.

De belangrijkste conclusie uit dit onderzoek is dat de wezenuitkering in vrijwel alle gevallen voldoet. De uitgangssituatie van huishoudens met een bijstandsuitkering is echter in veel gevallen slecht. Dat wil zeggen dat zij in een situatie 'zonder wees' al maandelijks te maken hebben met tekorten. In de meeste situaties vult de wezenuitkering niet alleen het tekort aan dat vergroot wordt door het opnemen van een weeskind, maar compenseert de wezenuitkering ook de al bestaande tekorten. De commissie sociaal minimum heeft deze slechte uitgangssituatie van huishoudens op bijstandsniveau al geadresseerd en pleit voor verhoging van het sociaal minimum.

Een tweede belangrijke constatering is dat alleenstaande zelfstandig wonende wezen vanaf 18 jaar die niet aan de voorwaarden voldoen, omdat zij geen opleiding volgen of startkwalificatie hebben, zeer kwetsbaar zijn. Zij hebben maandelijks met grote tekorten te maken en hebben geen enkel vangnet.

Ten derde lijkt er lichte verbetering mogelijk in de aansluiting met de leeftijdsgrenzen van de wezenuitkering en de kosten van verschillende leeftijdscategorieën. Zo kan er worden overwogen om extra leeftijdsgrenzen in te voeren, zoals bij 9 jaar en het verplaatsen van de huidige leeftijdsgrens van 10 naar 12 jaar. Een verruiming van de leeftijdsgrens kan de studerende wees ook na hun 21^e ondersteunen. Wezen op die leeftijd zijn gemiddeld nog niet klaar met (voltijds) studeren en de wezenuitkering is voor hen van essentieel belang is om rond te komen.

Hieronder zetten we de voornaamste bevindingen en conclusies nog eens kort uiteen.

Leeftijdsgebonden minimale uitgaven

Allereerst hebben we onderzocht hoe de minimale uitgaven verschillen per leeftijdscategorie. We zien dat de minimale uitgaven grotendeels samenvallen met de schoolcarrière: geen school, basisschool en middelbare school.

Vanaf 4 jaar nemen kosten van voeding, contributies en abonnementen en vervoer toe. Daar staat tegenover dat de kosten voor kinderopvang dan vaak afnemen. Vervolgens zien we de kosten van veel uitgavenposten verder stijgen bij 12 jaar en bij 18 jaar. De voedingskosten nemen een groot deel van de totale kosten in beslag. Daarbij zien we een stijging bij 4, 9 en bij 13 jaar. Een andere grote uitgavenpost is onderwijs. De onderwijskosten zijn afhankelijk van het soort onderwijs. Ook is qua leeftijd, ergens tussen 12 en 18 jaar, vaak nog een stijging zichtbaar bij overgang van het ene naar het andere onderwijstype of van de onder- naar de bovenbouw.

Wisselende leeftijdsgrenzen en kindregelingen

Het bedrag van de meeste landelijke regelingen ter financiële ondersteuning voor de kosten van kinderen stijgt wanneer het kind 12 jaar wordt. Dat is het geval voor de

kinderbijslag, het kindgebonden budget en de pleegvergoeding. De kinderbijslag stijgt daarnaast ook nog vanaf 6 jaar en het kindgebonden budget vanaf 16 jaar. Beide regelingen stoppen bij 18 jaar. De pleegvergoeding kan juist verder doorlopen tot 23 jaar. De inkomensafhankelijk combinatiekorting kent ook een leeftijdsgrens van 12 jaar. Daarvoor geldt echter geen hoger bedrag vanaf 12 jaar, maar is er enkel recht op de korting tot 12 jaar. De wezenuitkering kent vergeleken met de overige kindregelingen een enigszins afwijkende categorisering, waarbij het bedrag stijgt bij 10 jaar en bij 16 jaar.

De leeftijdsgrenzen van de wezenuitkering sluiten enigszins aan bij de kosten

Eén van de onderzoeksvragen was of de leeftijdsgrenzen in de wezenuitkering aansluit bij de stijgende kosten van opgroeiende weeskinderen. Het antwoord daarop is dat enigszins het geval is:

- De wezenuitkering stijgt naarmate het kind ouder is, wat recht doet aan het gegeven dat de kosten stijgen als een kind ouder wordt.
- We zien een aantal momenten waarop de minimale kosten voor kinderen stijgen, namelijk bij 4, 9 en 12 jaar. Vanuit die gedachte geredeneerd, zou er een extra leeftijdsgrens geïntroduceerd kunnen worden bij 9 jaar en zou de huidige leeftijdsgrens van 10 jaar kunnen opschuiven naar 12 jaar.
- Er lijkt geen aanleiding te zijn om een extra leeftijdsgrens te introduceren bij 4 jaar. In de analyse van de stijging van de minimale kosten voor kinderen is namelijk geen rekening gehouden met de kosten voor kinderopvang, die vaak juist hoger zijn tot 4 jaar.
- Kijkend naar de minimale uitgaven heeft ook de bestaande leeftijdsgrens van 16 jaar bestaansrecht. We zien namelijk dat de minimale uitgaven tussen 12 en 18 jaar geleidelijk oplopen, waarbij vooral het soort onderwijs bepalend is. Ook nemen de kosten van voeding geleidelijk toe tussen 12 en 18 jaar. De toename begint bij 14 jaar en bij 15 jaar zien we meestal nog een lichte stijging. Daarom kan overwogen worden om de leeftijdsgrens van 16 jaar te verlagen naar 14 jaar.
- Een verruiming van de leeftijdsgrens van de wezenuitkering kan de studerende wees ook vanaf 21 jaar ondersteunen. BeleidsOnderzoekers (2022) haalt aan dat niet alle wezen klaar zijn met (voltijds) studeren op hun 21^e. Zo geeft ook het CBS aan dat de gemiddelde leeftijden, hoewel verschillend per opleidingsniveau, hoger liggen.¹⁸ Zonder de wezenuitkering kan de studerende wees niet rondkomen.

Hoogte van de wezenuitkering in de meeste gevallen toereikend

Uit dit onderzoek blijkt dat in de meeste gevallen de wezenuitkering toereikend is wanneer de wees opgenomen wordt in een nieuw huishouden, óf als de zelfstandig wonende wees (tot 21 jaar) studeert. Zoals tabel 9 laat zien is de wezenuitkering inclusief heffingskortingen in alle gevallen toereikend. De wezenuitkering exclusief heffingskortingen is niet toereikend in het geval van de wees van 18+ inwoont bij de alleenstaande, het paar zonder kinderen en het paar met kinderen.

Deze uitkomsten zijn alleen mogelijk onder voorbehoud van de drie voorwaarden aan de Nibud voorbeeldbegrotingen namelijk:

- Huishoudens kunnen zéér goed met geld omgaan;
- Huishoudens vragen alle inkomensondersteunende regelingen aan waar zij recht op hebben;
- Huishoudens hebben geen persoonlijk onvermijdbare uitgaven.

¹⁸ Zie CBS: [https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2005/36/hoger-beroepsonderwijs#:~:text=Studenten%20in%20het%20voltijd%20hbo,hoogst%20\(25%2C3\)](https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2005/36/hoger-beroepsonderwijs#:~:text=Studenten%20in%20het%20voltijd%20hbo,hoogst%20(25%2C3).).

Vanwege deze strikte voorwaarden is het goed mogelijk dat de werkelijkheid weerbarstiger is dan weergegeven wordt volgens onze minimumvoorbeeldbegrotingen. Het is daarom belangrijk dat er extra ruimte is voor een buffer bovenop de minimumvoorbeeldbegrotingen om te voorkomen dat mensen toch onder de streep negatief uitkomen. Het hanteren van een flexbudget van 3 tot 9% van de totale huishouduitgaven, zoals voorgesteld door de Commissie Sociaal minimum, zou mogelijk uitkomst kunnen bieden.

Ten aanzien van de tweede voorwaarde is het voor de wezenuitkering belangrijk om te wijzen op de mogelijkheid om het inkomen uit de wezenuitkering aan te merken als 'bijzonder inkomen'. Op het niveau van een minimuminkomen zouden heffingskortingen in principe altijd toegepast kunnen worden en zou dit extra inkomen geen effect moeten hebben op de hoogte van andere toeslagen wanneer het aangemerkt wordt als 'bijzonder inkomen' bij de belastingdienst. Uit eerder onderzoek is gebleken dat niet alle huishoudens waar een wees wordt opgenomen bekend zijn met deze regeling (de Beleidsonderzoekers, 2022). Daarbij geldt dat we in dit onderzoek geen rekening hebben (kunnen) houden met ondersteuning vanuit gemeentelijke regelingen, die sterk verschillen per gemeente. Vanuit de Minima-effectrapportages die het Nibud uitvoert zien we dat gemeente een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren door onder andere sportlessen, zwemlessen, kleding en onderwijskosten (deels) te vergoeden.¹⁹

Voor de laatste voorwaarden kan een wees persoonlijk onvermijdbare uitgaven met zich mee brengen, bijvoorbeeld vanwege extra medische of psychologische kosten of sociale ondersteuning. Ook de nodige aanpassingen aan het huis vallen hieronder.

Verandering van de financiële situatie

Op het moment dat een wees in een opvanggezin wordt opgenomen, heeft dit gevolgen voor het inkomen van het huishouden. Zo kan er recht op kinderbijslag en kindgebonden budget ontstaan en als de wees eigen inkomen heeft, kan dat gevolgen hebben voor huurtoeslag. In dit onderzoek hebben we voor een aantal situaties inzichtelijk gemaakt hoe de financiële situatie verandert als een wees wordt opgevangen. Hierbij hebben we onderscheid gemaakt naar huishoudsamenstelling en inkomensniveau.

Wezen die zijn opgenomen in een huishouden

- Wat opvalt is dat huishoudens met een bijstandsuitkering lang niet altijd alle minimale uitgaven kunnen bekostigen. Door de extra kosten van een weeskind verslechtert de financiële situatie in de meeste gevallen, ondanks hoge toeslagen. Dat is alleen niet het geval wanneer het weeskind erg jong is. De minimale kosten worden dan nog gecompenseerd door diverse kindregelingen. Naarmate het kind ouder is, overstijgen de kosten echter de tegemoetkomingen. De wezenuitkering dekt in deze gevallen de tekorten op de begroting. De minimale wezenuitkering tot 10 jaar dekt net het maximale tekort, terwijl het minimale bedrag van 10 tot 16 jaar het maximale tekort net overstijgt.
- Bij hogere inkomens vanaf 1x of 1,5x modaal zien we dat de minimale kosten die een wees met zich meebrengt opgevangen kunnen worden, ook zonder de wezenuitkering.

¹⁹ Zie bijvoorbeeld: Gaalen, Corinne van (2020). Rapport Analyse vijf jaar armoedebeleid in tachtig gemeenten.

Op zichzelf wonende meerderjarige wezen

- Naast kinderen die in een opvanggezin terecht komen, zijn er ook jongvolwassenen die op zichzelf wonen of komen te wonen na het overlijden van beide ouders. Hoe hun financiële situatie dan verandert is sterk afhankelijk van de woonsituatie, of onderwijs wordt gevolgd, en van de financiële situatie van de ouders. In dit onderzoek hebben we voor een aantal situaties inzichtelijk gemaakt hoe de financiële situatie eruitziet voor zelfstandig wonende wezen. Daarbij zien we dat de inkomsten in die gevallen vaak onvoldoende zijn om alle minimale uitgaven te kunnen bekostigen. De wezenuitkering zorgt ervoor dat die zelfstandig wonende jongvolwassenen die aanspraak kunnen maken op de uitkering alle minimale uitgaven wel kunnen bekostigen.
- Voor zelfstandig wonende wezen die wél aan de voorwaarde van de wezenuitkering voldoen (naar school gaan of een startkwalificatie hebben) biedt de wezenuitkering een uitkomst. Voor deze (studerende) wees is de wezenuitkering toereikend én noodzakelijk. Zonder zouden zij niet alle noodzakelijke uitgaven kunnen doen en een groot maandelijks tekort van bijna € 600 per maand hebben.
- Als wezen niet aan de gestelde voorwaarde (kunnen) voldoen, maar werken of een bijstandsuitkering ontvangen, biedt de wezenuitkering geen ondersteuning. Deze wezen hebben (zeer) grote maandelijks tekorten en kunnen niet alle minimale uitgaven betalen die het voeren van een volledig zelfstandig huishouden met zich meebrengen. Zo kan in de basis géén van de onderzochte zelfstandig wonende wezen vanaf 18 tot 21 jaar (studerend, werkend met wettelijk minimumloon van 18 of 19 jaar, of in de bijstand tot 21 jaar) alle noodzakelijke kosten doen. Jongvolwassenen tot 21 jaar met alleen een bijstandsuitkering hebben bijvoorbeeld maandelijks tekorten die oplopen met € 1.200 per maand. Deze jongvolwassenen hebben geen recht op dezelfde voorzieningen als 21-plussers, zoals een volledige bijstandsuitkering en een volledig wettelijk minimumloon, en ook de studiefinanciering dekt de noodzakelijke kosten niet. Wezen zijn daarbij extra kwetsbaar, zij kunnen namelijk geen aanspraak maken op hun ouders én de veronderstelde zorgplicht van ouders voor kinderen tussen 18 en 21 jaar.
- Er is weinig zicht op de omvang van de groep die geen opleiding volgt (of een starterskwalificatie heeft), maar werkt of een bijstandsuitkering ontvangt. Het Nibud adviseert om de wezenuitkering ook te verstrekken aan deze groep 18-plus wezen. Zo kunnen deze wezen, die geen aanspraak kunnen maken op de veronderstelde zorgplicht van ouder(s), wel ondersteuning krijgen vanuit de wezenuitkering.

Bijlage 1 | Toelichting minimum uitgaven

In het rapport staat beschreven hoe het basispakket en de voorbeeldbedragen in de methodiek worden toegepast. Hieronder volgt een korte uitleg van de posten waaruit de overige uitgaven bestaan. De Prijzengids en het Budget Handboek zijn publicaties van het Nibud waarin de pakketten, inclusief de overige uitgaven, uitgebreid staan beschreven.

De hoogte van de overige uitgaven wordt berekend aan de hand van referentiecijfers die het Nibud verkrijgt uit verschillende bronnen. Een belangrijke informatiebron is het Budgetonderzoek van het CBS, en daarnaast instanties als het Voedingscentrum.

Woonlasten

We gaan uit van gemiddelde woonlasten passend bij het inkomen. Bij een laag inkomen zal worden uitgegaan van een huurwoning, bij een hoger inkomen van een koopwoning wat hogere lokale lasten en onderhoudskosten met zich meebrengt. In de begrotingen met een weeskind, blijft de woonsituatie hetzelfde.

Energie en water

Dit zijn de kosten bij een gemiddeld gebruik naar huishoudtype, waarbij we voor gas uitgaan van een flatwoning voor een huishouden zonder kinderen en een tussenwoning voor huishoudens met kinderen. Het elektriciteitsverbruik is afhankelijk van het aantal personen in woning.

Voor gepensioneerden rekenen we met een minimaal gasverbruik dat tien procent hoger ligt dan het gemiddelde.

Lokale lasten

Dit zijn de gemeentelijke- en waterschapshellingen.

Telefoon, televisie, internet

De kosten van het bellen bestaat uit de kosten van een maandelijks abonnement voor een mobiele telefoon en voor elk huishouden een internetaansluiting.

Zorgverzekering

Dit is een basisverzekering met een gemiddelde aanvullende verzekering en een goedkope tandartsverzekering.

Overige verzekeringen

De premie voor de aansprakelijkheidsverzekering is afhankelijk van de grootte van het huishouden.

De premie voor de verzekering is zonder eigen risico. Voor de inboedelverzekering is de waarde van de inboedel vastgesteld op basis van de inboedelmeter. Er is rekening gehouden met regionale verschillen en het glas is mee verzekerd. De premie voor de verzekering is zonder eigen risico.

Voor huishoudens onder de AOW-leeftijd is een uitvaartverzekering opgenomen.

Onderwijs

Alleen school- en studiekosten voor kinderen worden gespecificeerd. Voor minderjarige kinderen gaan we uit van:

- Jonger dan 4 jaar: niet schoolgaand;
- 4 tot 12 jaar: basisschool;

- 12 tot 18 jaar: middelbare school havo/vwo (gemiddelde kosten van onderbouw en bovenbouw);
- Meerderjarig: opleiding binnen het hoger onderwijs.

Kinderopvang

Voor elk kind tot 12 jaar is rekening gehouden met drie dagen in de week kinderopvang, 10 uur dagopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar en 4 uur buitenschoolse opvang van 4 tot 12 jaar. Er is gerekend met de maximum uurprijs voor de kinderopvangtoeslag en de toeslag is verrekend met de kosten.

Contributies en abonnementen

Voor elke meerderjarig gezinslid is een bedrag opgenomen voor bankkosten. Daarnaast is voor ieder lid van het huishouden een bedrag opgenomen voor contributie van een sport- of hobbyclub of een abonnement op een tijdschrift. Dit laatste valt onder het pakket voor sociale participatie.

Vervoer

Voor ieder lid van het huishouden zijn de kosten van een fiets en voor openbaar vervoer opgenomen. Voor de basisuitgaven voor werkenden is rekening gehouden met de aanwezigheid van een (tweedehands) auto.

Kleding

Het bedrag aan kleding wordt gebaseerd op de gemiddelde aankopen van diverse kledingstukken.

Inboedel

Deze bedragen zijn gebaseerd op het Nibud-basispakket voor inboedel en onderhoud. Dit betreft o.a. de stoffering, keukeninventaris en huishoudelijk apparatuur.

Onderhoud huis en tuin

In de berekeningen is rekening gehouden met een bedrag voor onderhoud huis en tuin ter hoogte van het minimaal moeilijk vermijdbare bedrag en een hoger bedrag al naar gelang het inkomen toeneemt.

Niet-vergoede ziektekosten

We gaan er vanuit dat elk meerderjarig gezinslid het volledige verplichte eigen risico apart zet. In het basispakket is verder een bedrag opgenomen voor verbandmiddelen, pijnstillers e.d.

Vrijtijdsuitgaven

In het basispakket voor sociale participatie zijn de kosten opgenomen van één week vakantie zijn opgenomen.

Voeding

De bedragen zijn gebaseerd op het dieet van het Voedingscentrum en op de eerste kwartelprijzen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De hoeveelheden zijn gebaseerd op de voedingsgewoonten van de Nederlandse bevolking.

Was- en schoonmaakartikelen

Een bedrag per huishouden en een bedrag per persoon op basis van Nibud-onderzoek.

Persoonlijke verzorging

Een bedrag per persoon op basis van Nibud-onderzoek.

Diversen

Hieronder vallen bijvoorbeeld kosten voor een identiteitskaart, postzegels, speelgoed.

Sociale participatie

Deelnemen aan de maatschappij is voor iedereen belangrijk, dus ook voor huishoudens met een minimum inkomen. Dit is ook één van de conclusies van het onderzoek Genoeg om van te leven (SCP / Nibud 2009).

Op basis van dit onderzoek heeft het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) een pakket samengesteld voor activiteiten in het kader van sociale participatie en ontspanning. Voor deze activiteiten zijn bedragen vastgesteld die een alleenstaande hiervoor minimaal nodig zou hebben. Met behulp van equivalentiefactoren heeft het SCP op basis van deze bedragen de kosten voor de overige huishoudtypen berekend.

De uitgaven aan de activiteiten in het kader van sociale participatie en ontspanning vallen eigenlijk onder andere posten zoals vervoer, contributies en abonnementen en huishoudelijke uitgaven.

Het bedrag voor een alleenstaande is zoveel mogelijk gebaseerd op het pakket van het SCP. Het Nibud heeft de kosten voor de overige huishoudtypen anders berekend dan het SCP, omdat het Nibud het totaalbedrag voor sociale participatie wil kunnen weergeven per type huishouden.

Voorbeeldbedragen

Naast het basispakket stelt het Nibud ook voorbeeldbedragen vast. In tegenstelling tot de basisbedragen, zijn de voorbeeldbedragen wel afhankelijk van het inkomen. De inkomensafhankelijkheid wordt voornamelijk afgeleid uit de Budgetonderzoeken van het CBS.

Omdat de inkomensafhankelijkheid per uitgavenpost kan verschillen is er geen lineair verband tussen het inkomen en het totaal van de voorbeeldbedragen, maar kan die op verschillende inkomensintervallen een verschillende hellingshoek hebben.

Er is geen pakket aan goederen voor hogere inkomens, maar we kijken per uitgavenpost hoe het bedrag zich ontwikkelt bij een hoger inkomen. Bij hogere inkomens is er een ruime mate van keuzevrijheid en is het "voorschrijven" van pakketten op detailniveau weinig zinvol.

Bijlage 2 | Minimum-voorbeeldbegrotingen

Situatie bijstandsuitkering	paar			
	alleenstaand	zonder kinderen	eenoudergezin, 2 kinderen	paar, 2 kinderen
INKOMEN				
netto uitkering	1195	1708	1195	1708
zorgtoeslag	154	265	154	265
huurtoeslag	271	318	356	374
kinderbijslag	0	0	237	237
kindgebonden budget	0	0	608	287
TOTAAL INKOMSTEN	1620	2291	2550	2872
UITGAVEN				
huur	521	593	651	679
energie	161	195	276	319
water	14	16	20	24
lokale lasten	50	67	67	67
telefoon, televisie, internet	65	75	70	80
zorgverzekeringen	177	353	177	353
overige verzekeringen	23	37	29	41
onderwijs	0	0	53	53
contributies & abonnementen	23	48	55	80
vervoer	32	66	80	112
VASTE LASTEN	1066	1450	1478	1808
kleding	59	118	154	213
inboedel	74	87	96	111
onderhoud huis en tuin	27	27	27	27
zelfzorgmiddelen	8	14	8	14
eigen risico zorgverzekering	32	64	32	64
vrijetijdsuitgaven	44	63	82	102
RESERVERINGSUITGAVEN	244	373	399	531
voeding	254	462	445	591
was- en schoonmaakartikelen	6	7	7	8
persoonlijke verzorging	22	44	58	80
diversen	37	57	78	99
HUISHOUDELIJKE UITGAVEN	319	570	588	778
TOTAAL UITGAVEN	1629	2393	2465	3117
TOTAAL INKOMSTEN/UITGAVEN	-9	-102	85	-245

Bijlage 3 | Tabellen

Tabel 3.1: Totaal netto besteedbaar inkomen (bedragen in euro's per maand)

	zonder wees	wees 0-3	wees 4-11	wees 12-15	wees 16-17	wees 18+
alleenstaand						
bijstand	1.621	2.169	2.188	2.230	2.247	1.886
1x minimumloon	2.268	3.036	3.055	2.988	3.005	2.644
1x modaal	2.591	3.409	3.429	3.246	3.264	2.973
1,5x modaal	3.334	3.933	3.952	3.770	3.787	3.599
2x modaal	4.086	4.583	4.602	4.420	4.437	4.351
paar zonder kinderen						
bijstand	2.291	2.519	2.538	2.580	2.597	2.556
1x minimumloon	2.513	2.741	2.760	2.802	2.819	2.778
1x modaal	2.818	3.076	3.095	3.137	3.154	3.113
1,5x modaal	3.334	3.491	3.511	3.552	3.570	3.599
2x modaal	4.086	4.176	4.195	4.214	4.219	4.351
eenoudergezin, 2 kinderen						
bijstand	2.552	2.769	2.789	2.830	2.848	2.817
1x minimumloon	3.397	3.614	3.634	3.675	3.693	3.662
1x modaal	3.737	3.955	3.974	4.015	4.033	4.002
1,5x modaal	4.231	4.448	4.467	4.509	4.526	4.496
2x modaal	4.881	5.098	5.117	5.159	5.176	5.146
paar, 2 kinderen						
bijstand	2.872	3.090	3.109	3.151	3.168	3.138
1x minimumloon	3.067	3.285	3.304	3.346	3.363	3.333
1x modaal	3.373	3.591	3.610	3.652	3.669	3.639
1,5x modaal	3.789	4.007	4.026	4.067	4.085	4.054
2x modaal	4.439	4.657	4.676	4.717	4.735	4.704